

NEKI PROBLEMI I NAČELA PREVOĐENJA NOVOGA ZAVJETA

Marijan Jerko FUČAK

1. UVODNE MISLI

Kad se rodila misao o spomen-zborniku uz šezdesetu obljetnicu života subrata dr Bonaventure Duda, odmah sam pomislio da bih mogao napisati nešto s područja našega zajedničkog rada: nešto dakle o problemima i dilemama prevođenja Biblije. Tako bih mogao u javnost iznijeti nešto od mnoštva bilježaka koje su nastale za vrijeme našeg zajedničkog rada na prevođenju najprije Biblije, onda liturgijskoga lekcionara, pa napokon Novoga zavjeta.¹ Naime, ti su se problemi i dileme tijekom rada najčešće i bilježili na poticaj ili rukom B. Duda. Bilješke su onda i sačuvane njegovim marom i ustrajnošću, pa i arhivirane čak onda kad ja više nisam mislio da ću se ikada na njih vratiti. A bilježile su se s izričitom i često spominjanom nakanom da se jednom objave kao sredstvo i put dijaloga između prevoditeljâ i općinstva kojemu su namijenjeni njihovi prijevodi.

Negdje među tim bilješkama (u arhivu XVII/5) zabilježena je i ova konstatacija: u našoj nedavnoj prošlosti, u prošlom (Iveković – Veber – Voršak) i ovom stoljeću (Čebušnik – Volović – Sović – Ivšić – Vlašić – Kniewald – Subotić – Vlašićak – Žuvić – Jadrijević – Gršković – Oberški – Zagoda – Čekada – Grafenauer) kritike su biblijskih i liturgijskih prijevoda – svaka sa svojih polazišta – i u najboljoj namjeri upravo onemogućavale napredak kritike i prevođenja jer svatko ima svoju koncepciju prijevoda i teško uočava onu drugu. A svaki bi prijevod (svako djelo, uostalom) trebalo procjenjivati, ocjenjivati, razumijevati i vrednovati na temelju koncepcije njegova autora: provjeravati koliko ona vrijedi i koliko je dosljedno provedena. Jer ako je netko odlučio ići na sjever, ne može mu se spočitavati što nije stigao na jug. Nekad su valjana oba puta, već prema to-

1 Prvo je izdanje Biblije u organizaciji i izdanju zagrebačke „Stvarnosti“ izašlo 1968. (počelo se raditi 1966: usp. DUDA, Bonaventura, *Zagrebačka Biblija 1968: Mi Crkva i drugo* (Biblioteka „Spectrum“ 2–3). Zagreb, KS, 1971, 349–370, osobito 350–353.), drugo isto tako kod „Stvarnosti“ 1969, a onda susljedna – do najnovijega, sedmoga kod KS. Lekcionar je izlazio kod KS 1969–1975, a Novi je zavjet isto tako izašao kod KS, prvi put 1973, a od onda već u deset izdanja. O tom više v. u *Bibliografiji* B. Duda, ovaj *Zbornik*, str.

me što se želi postići. Drugim riječima, svaka koncepcija prijevoda može biti dobra i opravdana, ali izbor koncepcije ovisi o namjeri koja prevodioca vodi, o cilju koji želi postići.

Možda onda prvi korak treba načiniti sam prevoditelj: da samo kritički iznese načela prevođenja kojih se držao, način rješavanja problema i poteškoća za vrijeme rada. To bi jamačno barem donekle pomoglo da kritike i procjene prijevoda budu objektivnije, konstruktivnije, plodonosnije, da se provjere načela i njihova primjena te da se pronađu bolja i da se tako dođe do novih prijevoda.²

2. ZAHTEVI I PROBLEMI PREVOĐENJA BIBLIJE

Sve je to osobito važno i potrebno kad su posrijedi biblijsko-liturgijski tekstovi. Za njih su zainteresirani i bibličari, i liturgičari, i teolozi uopće, i jezikoslovci, i književnici, i pastoralci i vjernici uopće. Bibličari će i teolozi uvijek u njima tražiti vjernost izvorniku, njegovoj misli i, u novije vrijeme, osobito njegovu izričaju. Liturgičarima će biti važna prilagodljivost liturgijskom događanju i konkretnoj zajednici. Pastoralci će žudjeti za jedinstvenošću i jasnoćom, možda s manje obzira na zahtjeve izvornoga i prijevodnoga jezika i izričaja, o kojima uglavnom ne mogu voditi računa, a često ni slutiti što sve uključuju. Pri tom valja imati na pameti da svaki pojedinac iz tih kategorija opet ima svoje poglede i svoje mnogim čimbenicima uvjetovano „predrazumijevanje” („Vorverständnis”). Jezikoslovci će i knji-

2 Usp. FUČAK, Jerko *Šest stoljeća hrvatskog lekcionara* (Analecta Croatica Christiana 8). Zagreb, KS, 1975, 276–345. Ocjene i kritike Biblije napisali su: KLAIČ, Bratoljub, *Sintaksa Biblije: Kritika 12*, svibanj-lipanj 1970, 318–353; KOSOR, Karlo, *Kolebanja u jeziku nove hrvatske Biblije: Kritika 12*, svibanj-lipanj 1970, 354–369; ISTI, *Nešto o jeziku hrvatske Biblije: Svesci 14/1969*, 68–70; 15/1969, 62–65. MEŠTROVIĆ, Mate, *O jeziku Biblije: Cus 4(1969)* 96–99. Na pojedine se knjige osvrnuo ŠKRINJAR, Albin, *Knjiga Psalama u hrvatskoj Bibliji: Cus 4(1969)* 47–66; ISTI, *Knjiga Mudrosti u novoj hrvatskoj Bibliji: Cus 4(1969)* 337–351. A na pojedina se mjesta osvrnuo i ZOVKIĆ, Mato, *Zajednica novoga čovjeka u Kristu (Ef 2,14–18; 20–24 i paral)* BS 46(1967) 209–228. Lekcionar je kritizirao GRAFENAUER, Radogost, *Neke kritičke primjedbe uz lekcionar za godinu C: SB 11(1971)* 132–145; ISTI, *Konkretnije o lekcionaru: SB 11(1971)* 205–211; ISTI, *O našim liturgijskim prijevodima: SB 11(1971)* 42–48. Na nj se osvrnuo kratko i RUPČIĆ, Ljudevit, *Biblijski razgovori: Veritas 6(1971)* 153, a prikazao ga je i DUDA, Bonaventura, *Novi hrvatski lekcionar: GK 9(1970)* 3,14. Novi zavjet ocijenili su: KOSOR, Karlo, *O jeziku „Novog zavjeta” Kršćanska sadašnjost: SB 18 (1978)* 176–184, 265–277; RASPUDIĆ, Gracijan, *Osvrt na prijevod Novog zavjeta: SB 17(1977)* 80–88, 173–182, 269–278. Na pojedine se dijelove NZ uzput osvrnuo MANDAC, Marijan, *Isus prvog Matejeva poglavlja: BS 47(1977)* 45–62, a na riječ *spokoj* BADURINA, Pavao, *Primjedba na još jednu riječ iz DF prijevoda: SB 17(1977)* 279. Pomogle su nam i ranije rasprave i ocjena Dudina prijevoda *Evandjelja*, iz pera Mate MEŠTROVIĆA (*Vjesnik biskupije splitsko-makarske, ciklostilom*) onda PETROV, Stanko, „*Prije nego se sastaje*”: BS 33(1963) 146–150 te recenzija RASPUDIĆ, Gracijan, *Tri izdanja Novoga zavjeta: CUS 4(1969)* 3, 201–241: 4, 289–322; U svemu su nam pak poslu bile dragocjene smjernice savjeti i načela koji su se iskristalizirali na stručnom skupu o jeziku lekcionara na kojem su uz biskupa Pichlera te prevodioca i izdavača „sudjelovali lingvisti s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Instituta za jezik JAZU, Leksikografskog zavoda, Staroslavenskog instituta i drugih ustanova, te književnici i pjesnici” (usp. KS *novosti* (interni bilten) lipanj 1971,3).

ževnici u prijevodu tražiti pravilnost i ljepotu jezičnog izričaja. Pri tom također ne valja zaboraviti da će jedni naglašavati jednu ili jedne jezične značajke (recimo pravilnost, jasnoću), a drugi drugu ili druge (jedrinu, ljepotu, zvučnost, ritmičnost, suprotnosti, suzvučja), da se i ne govori o jezičnim nagađanjima i kolebanjima³, a svi će bezuvjetno zahtijevati da se izričaj i stil stvaralački primjeri razini, karakteru i književnom rodu teksta, o čemu obični čitatelji jedva da što i znaju pa onda jedva da i razlikuju govorni jezik od pisanoga⁴, svakidašnji, laicizirani, novinarski, sindikalistički, depoetizirani, a onda i tehnički od svečanog, hieratičkog, uzvišenog i pjesničkog kakvim se ponajčešće ima izražavati biblijski i liturgijski tekst⁵, ali pri tom treba ostati povezan i suodnosan sa svim drugim područjima jezika i života⁶.

Prevodiocu – kritičaru još više, a običnom čitatelju i slušatelju ponajpače – nije moguće spojiti sve te zahtjeve i gledišta. Pogotovo ako se uvaži da svaki od njih neminovno, htio ili ne htio, po svojoj sklonosti, sposobnosti, kompetentnosti ... naglašava po jedan od njih na račun drugih, koje ne uočava ili ne smatra toliko važnima⁷.

U tom je sklopu misli negdje razlog ovih redaka: ne polemički, ne autoritarni (koji bi možda – ne daj Bože – htio predusresti ili onemogućiti daljnu kritiku ili se od nje ograditi), nego dijaloški i znanstveni: da svatko uza svoje spoznaje, svoju mjeru, uvaži i naše spoznaje i mjeru i tako sam sebe dopuni. U njima ne kanim obrađivati opća prevodilačka načela i probleme. Želim naprotiv iznijeti neke od problema i načela s kojima se susreće prevoditelj Novoga zavjeta u nas. Ne kanim dakle pisati ni o općim problemima biblijskog ili liturgijskog prevodenja⁸, nego

3 Usp. KOSOR, *Neka kolebanja u jezičnoj teologiji i praksi: Jezik* 1969–70, 145–149.

4 Usp. npr. ŠKARIĆ, Ivo, *Glasovne promjene unutar izgovorene riječi: Jezik* 1969–70, 134–145.

5 Usp. BABIĆ, Stjepan, *O priređivanju svetopisamskih i liturgijskih tekstova na hrvatskom jeziku: SB* 7 (1967) 248. Svečanost liturgijskog i biblijskog jezika i njegov viši stil isticao se osobito na stručnom skupu o kojem je riječ u bilj. 2. O razlici svakidašnji – tehnički – književni jezik usp. ALONSO-SCHOKEL, *La parola ispirata. La Bibbia alla luce della scienza del linguaggio*. Paideia, Brescia, (1967) 134–155.

6 Usp. GROSSMANN, Wilhelm, *Sakrale Sprache*. München, 1965, 11.20.

7 Možda bi stoga trebalo izdati poseban prijevod Biblije za svaku izrazitiju kategoriju ljudi (djeca, mladi, stariji, obični puk, obrazovani/ji/...) kako to čine veliki narodi. Ali za liturgiju mora biti samo jedan prijevod za sve. Usp. LERCARO, card. Jacobus, praeses Consilii ad exequendam Constitutionem de sacra Liturgia, *De unica interpretatione liturgica populari in linguis pluribus in locis usitatis: Notitiae* 1(1965) 7–8, 194–196; PAULUS PAPA VI, *Allocutio ad participantes „Conventum de popularibus interpretationibus textuum liturgicorum”*: *Notitiae* 1(1965) 12, 380; CONSILIIUM AD EXEQUENDAM CONSTITUTIONEM DE SACRA LITURGIA, *Instruction sur la traduction des textes liturgiques pour la célébration avec peuple: Notitiae* 5(1969) 44, br. 41, 11; SACRA CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, *De unica interpretatione populari textuum liturgicorum: Notitiae* 6(1970), 42, 84–84.

8 Za biblijsko prevodilaštvo usp. npr. ALONSO-SCHOKEL, *La parola* 255–279. BUZZETTI, Carlo, *La parola tradotta. Aspetti linguistici, ermenutici e teologici della traduzione della Sacra Scrittura*. Morcelliana, Brescia (1973), 405. str; NIDA, Eugene A., *Comment traduire la Bible*. Publié par l'Alliance biblique universelle, 1967, 280. str; NIDA, Eugene A. und TABER, Charles R., *Theorie und Praxis des Übersetzens unter besonderer Berücksichtigung der Bibelübersetzung*. Weltbund der Bibelgesellschaften, 1969, 193. str.

samo o nekim problemima (očito ne svima) prevođenja Novoga zavjeta na hrvatski jezik u ovom trenutku. Naime, svaki novi prijevod stavlja prevoditelja pred nove mogućnosti i nove dileme.

Da nabrojimo samo najvažnije: to su problemi koje postavlja uznapredovala i u Katoličkoj Crkvi tek nedavno prihvaćena biblijska teologija⁹; onda osobito česti problemi koje postavlja grčki izvornik (donedavno se Biblija u Katoličkoj Crkvi prevodila iz latinske Vulgate); posebno pak problemi i zahtjevi koje prevoditelju postavlja javno liturgijsko čitanje i liturgijski jezik (naš je prijevod NZ nastao za liturgijske potrebe); tu su najzad problemi koje postavlja kultura, napredak, sadašnji trenutak i tvorbene mogućnosti hrvatskog jezika i prevodilaštva jer svaki prijevod treba odgovarati vremenu u kojem je nastao¹⁰.

Ovdje ćemo reći nešto o prvoj i drugoj kategoriji problema: o onima koje postavlja uznapredovala biblijska teologija i grčki izvornik. Uz put ćemo se, koliko bude potrebno, osvrnuti i na druge probleme.

2.1. PITANJE PREDLOŠKA

Donedavno se u nas Biblija prevodila iz Vulgate, koja je kroz 15 stoljeća stvarno, a od Tridentskog sabora i obvezatno službeni tekst teologije i liturgije Zapadne Crkve. Zaokret je u tom pogledu napravila enciklika Pija XII. *Divino afflante Spiritu* (1943), koja prvo tvrdi da autentičnost Vulgate, proglašena na Tridentskom saboru, nije *kritička* nego više *juristička*, tj. da „posebni ugled ili *autentičnost* Vulgate nije sabor ustanovio u prvom redu zbog kritičkih razloga, nego više zbog toga što su se njome, kroz tolika stoljeća Crkve zakonito služile”, pa onda (oprezno!) ustanovljuje kako dekret „Tridentskog sabora isto tako ne brani da se vjernicima za uporabu ... prirede, *iz izvornika* (JF), prijevodi na žive jezike”, što je u mnogim krajevima hvalevrijedno i učinjeno¹¹. Bio je to golem poticaj za prijevode iz izvornih jezika.

Otad se Biblija u Katoličkoj Crkvi redovito prevodi iz izvornih tekstova. Prvenci takvih prijevoda u nas jesu Rupčićev *Novi zavjet* (1961.) i Dudina *Evange-*

9 Biblijska se teologija prvi put službeno spominje i preporuča (kao slobodan kolegij) u dokumentu *Instructio ... de Scriptura Sacra in Clericorum Seminariis et Religiosorum Collegiis recte docenda* od 13. svibnja 1950, a kao obvezatan se kolegij nalaže prvi put u dokumentu *Teološka formacija budućih svećenika*, što ga je Sveta kongregacija za katolički odgoj izdala 22. veljače 1976. (usp. hrvatski prijevod: *Dokumenti* 51, KS, Zagreb, 1976, br. 80–81, str. 41).

10 Usp. ALONSO-SCHÖKEL, *La parola* 265.

11 Usp. EB 549; hrvatski prijevod: PAPA PIO XII, *Divino afflante Spiritu* (Dokumenti 20). Zagreb, KS, 1968, 16–17.

lja (1962.)^{11a}. Čak je i Neovulgata, koju je desetljećima spremala i 1979. napokon svu u jednom svesku izdala posebna papinska komisija, na mnogo mjesta staru Vulgatu ispravila po izvorniku¹². Konstitucija *Dei Verbum* Drugog vatikanskog sabora (1965.) ustanovljuje kako se Crkva „brine da se prirede prikladni i ispravni prijevodi na različite jezike, prvenstveno iz izvornih tekstova svetih knjiga”¹³. Konstitucija o liturgiji određuje da se narodnom jeziku „u liturgiji dade više mjesta, ponajprije u čitanjima...”¹⁴. Pokoncilski dokumenti prihvaćaju tu odredbu i više puta određuju da u liturgiji svaki narod treba imati samo jedan, jedinstven prijevod za sve koji se tim jezikom služe, a kad je riječ o Svetom pismu, naglašava da prijevod ne smije biti parafraza niti smije dodavati eksplikativne izričaje¹⁵.

Vjekovima upotrebljavana i mjerodavna Vulgata bila je stvorila uhodane prevodilačke običaje i kalupe. Njezini smo dužnici, sami ne znamo i nismo svjesni koliko. Jednostavno nam još zvoni u ušima njezin tekst tako da i vješt prevodilac pod njezinim utjecajem lako previdi neke značajne nijanse. Tako npr. u Iv 15,6 Vg ima future (*mittetur, arescet, colligent, mittent*) gdje NVg ima perfekto što prevode grčke aoriste (*missus est, aruit*) te prezente kojima prevodi grčke prezente (*colligunt, mittunt*). NVg tako odražava tipično ivanovski izričaj, koji smo mi preveli: „... izbačen je kao loza i osušio se” (sličan se izričaj nalazi u Iv 3,18: „Tko ne vjeruje, već je osuđen”)¹⁶.

To su samo dva primjera koja ilustriraju što na biblijskom polju znači poznato prevodilačko načelo da valja prevoditi iz izvornika, a ne praviti prijevod prijevoda.

I možda je najtemeljnija značajka DF prijevoda upravo tijesna prislonjenost uz grčkij izvornik – u svakom pogledu: ne samo u pogledu preciznosti misli i sadržaja nego i u pogledu efektivnog i afektivnog izričaja, višeznačnosti, novosti izričaja,

11a Pojedine ćemo prijevode citirati po ovim kraticama: BD = *Die Bibel im heutigen Deutsch*; BH = Herderov njemački prijevod BJ; BJ = *Bible de Jérusalem*; D = Duda, *Evangelija*; DF = Duda – Fućak, *Novi zavjet*; E = *Einheitsübersetzung*; NEB = *New English Bible* (Oxford). G = Garzantijeva *Bibbia*; R = Rupčić, *Novi zavjet*, Š = Šarić, *Sveto pismo*; TOB = *Traduction oecuménique de la Bible*; V = Vaccarijeva *La Sacra Scrittura*; Vg = Vulgata; NVg = Neovulgata; Z = Zagoda, *Sveto Pismo NZ*.

12 Usp. npr. Iv 9, 17, gdje je *qui* ispravljen u *quia* po izvornom *hóti*; Iv 16,13: mjesto Vg *docebit vos* (Žuvić: *proučit će vas*) ima NVg *deducet vos* po izvornom *hodegesi* (DF: upućivat će vas). O načelima NVg s obzirom na Psalme v. FUCAK, Jerko, *Novi prijevod psalama: Svesci* 15/1969, 70.

13 *Dei Verbum*, br. 22. Hrvatski prijevod: II. vatikanski sabor, Dokumenti („Koncil” 1). Zagreb, KS, 1970, 411.

14 *Sacrosanctum concilium*, br. 36. *Onđe*, str. 27.

15 Usp. Instruction, br. 31, str. 9. (bilj. 7).

16 Slično se npr. naviknutost na dosadašnji netočan prijevod odrazila u prijevodu Ps 51, 6bc. U 1. izdanju Biblije stoji: „... pravedan ćeš biti kad progovoriš/ bez prijekora kada presuđiš.” Zanimljiv teologumenom! I Vg i LXX i TM ovdje ima pašiv pa je u 2. izdanju i dalje ispravljeno: „Pravedan da budeš prema svojim riječima/ bez prijekora kada te sudi-li budu.” Sličan je primjer i Mt 11,29; Vg ima *dulcis* pa smo preveli sladak, a po izvorniku bi trebalo biti *gladak*: „jaram je moj gladak”.

zbijenosti, zvučnosti, suzvučnosti, dojmovitosti, aliteracija, onomatopeja, igre riječi, kontrasta, nedorečenosti, neizgladenosti stila i njegove neujednačenosti, uzrujanosti, uzavrelosti, sinoptičnosti (u sinoptičima i u Pavlu), paralelizama... Dakako, sve to toliko koliko to dopušta jasnoću, duh i stil hrvatskog jezika¹⁷.

Sve to pak prevoditelja stavlja pred niz problema: jednom – i često – izvornik nije jasan, drugi put nije prevediv, nema doslovno adekvatne riječi ili konstrukcije za nj pa treba opisivati, treći su put izvorne riječi ili konstrukcije višeznačne pa je teško ili nije moguće u prijevodu sačuvati tu višeznačnost. Ovdje ćemo se pozabaviti upravo tim problemima. I to samo ukoliko dodiruju problem sadržaja i sadržajne vjernosti izvornom tekstu. Nabrojene probleme stila – ne manje važne – zbog ograničenosti prostora ostavljamo za drugu zgodu.

2.2. NEJASNOĆE I VIŠEZNAČNOSTI

NEJASNOĆE su u izvornom tekstu dosta česte i unatoč akribijskim nastojanjima tekstualne kritike, što je posve razumljivo kad je posrijedi dvije tisuće godina star tekst koji se, osim toga, vrlo često prepisivao. Nekad nejasnoća potječe i odatle što tekst pretpostavlja nama nepoznato iskustvo Crkve. Vodeni načelima stručnjaka i po primjeru većine prevodilaca, nastojali smo preslikati nejasnoću u hrvatskom gdje je to bilo moguće¹⁸ ili je pak hrvatski prereći sa što manje tumačenja i dodataka. Tako npr. Otk 13, 10 na čudan i problematičan način citira Jr 15,2. Da je autor Otk doslovno citirao hebrejski tekst, bilo bi moguće shvatiti što želi reći. Ali on je Jeremijin tekst „protumačio” dodacima (pogodbenim načinom i dodanim glagolima) pa nama tekst uopće nije jasan. U skladu s navedenim načelom ne bi zagonetan i nejasan tekst trebalo prevesti posve jasno. Već su stari prepisivači toga teksta tražili rješenja na sve načine (usp. kritički aparat), a i današnji prevodioci idu svaki svojim – uglavnom konjekturalnim putem. Mi smo se držali načela „Lectio difficilior – lectio potior” pa smo preveli čitanje koje kritička izdanja pružaju upravo kao najteža: „Je li (dosl. ako) tko za progonstvo, u progonstvo će ići! Je li (dosl. ako) tko za mač, da bude pogubljen (dosl. ako tko mačem pogubi), mačem će biti pogubljen.” Osobit, i dogmatski i praktično važan, primjer nejasnoće jest Mt 5,32 i 19,9. Na oba je mjesta riječ o zabrani rastave braka: „Tko god otpusti svoju ženu – *parektōs logou porneias* – (pa se oženi

17 Ideal nam je – dakako nedostižan – bio ono što smo nekako u vrijeme prevođenja pročitali i na poseban papirić pribilježili: „Torbarina se držao načela o sakrosanktnosti izvornog teksta, a uz to je iznašao adekvatan pjesnički oblik kojim je uspio izraziti sadržajne, stilske, metričke i ritmičke značajke izvornika. Unatoč apsolutnoj vjernosti duhu engleskog izvornika, on je Shakespeareovu tragediju preveo na hrvatski jezik s velikim pjesničkim nadahnućem i snagom.” (SEGEDIN, P, *Riječ o riječi: Vjesnik – rtv – radar* 14–20. II. 24).

18 ALONSO-SCHÖKEL, *La parola*, str. 312, piše o tom problemu pa veli: „Il linguaggio biblico, anche se ben tradotto, o appunto perchè ben tradotto, può risultare strano, inintelligibile, senza immediata capacità di insegnare.”

drugom), navodi je na preljub (ili: čini preljub) – *moikhēuthenai* (ili: *moikhátai*).” Umetnuti izričaj znači doslovno osim riječi (*slučaja*) *porneie* (tako u oba slučaja, osim što u Mt 19,9 ima i inačica: o *porneji* nije riječ). Što znači *pornéia*? Ne preljub, kako se nekad mislilo i misli, jer za preljub imamo, i to u neposrednom kontekstu, tehnički izraz *moikhéia*, odn. glagol *moikhéuō*. Novije tumačenje vidi u *porneji* neku nezakonitu, nepropisnu možda incestuoznu (usp. Lev 18) ženidbu (kakvih je i onda bilo). Isus bi dakle rekao da je zabranjeno otpustiti ženu osim u slučaju da je posrijedi nezakonita žena. Ali kako to prevesti? Mislili smo: tko otpusti zakonitu ženu, ili: osim u slučaju prilježništva, ili: s kojom živi u prilježništvu. Ali sva su ta rješenja jasnija od izvornika pa smo odabrali izvorniku blizak izričaj – osim zbog bludništva – izričaj koji je i u hrvatskom neodređen, a sugerira neku spolnu neurednost. Zanimljivo je da BJ¹ onu inačicu u 19,9 – *mē epi pornéias* – prevodi izričajem – je ne parle pas de la fornication – za čim se jamačano bio poveo i R¹⁻² pa preveo – preljub ne vrijedi kao razlog. Ali i jedan i drugi prijevod to preinačuju u susljednom izdanju: BJ² ima – pas pour „prostitution” – a R³ – osim zbog bluda –.

A koliko se prevodilačkih nejasnoća i problema krije u malom završetku retka Otk 19,10; *he gar martyria Iesoū estin to pnēuma tēs prophēteias*? Je li to glosa ili nastavak prethodnog upravnog govora? Govori li to dakle anđeo ili netko drugi tumači njegove prethodne riječi? Onda: Što je subjekt, a što predikat u toj rečenici? U kojem smislu treba uzeti riječi *martyria* i *prophēteia*? I napokon: Je li Isusu objektivni ili subjektivni genitiv? Je li dakle posrijedi *martyria* Isusova ili o Isusu? Na ta pitanja nema jasnih odgovora pa svaki tumač i prevoditelj ide svojim putem. Mnogi tu rečenicu smatraju nastavkom upravnog govora NEB, BH, Lohmeyer). Svakako, djeluje kao neko naknadno tumačenje, samo je teško reći čije je. Ako je smatramo završetkom predašnje misli, onda je vrlo vjerojatno da imenicu *prophēteia* valja uzeti u najdoslovnijem smislu: anđeo dakle odvrća autora od toga da mu se klanja jer on je samo prorok, tj. zastupnik, a cilj mu je svjedočiti za Isusa: proglasiti da su u njemu ispunjena proroštva (TOB). Ako pak rečenicu uzmemo normalno kako stoji, pogotovo u ovom kontekstu, onda *martyria* našega inciza mora biti subjekt: tumači što je *martyria Iesoū* iz prethodnog dijela retka. Anđeo bi dakle (ili netko drugi, mi smo to s mnogima ostavili izvan navodnika) rekao: ja sam samo duh prorokovanja, u meni je duh proročki koji ima svjedočiti za Isusa. Dakako, time smo izgubili neke druge – inače vrlo razložite i perspektivne konotacije teksta: da su kršćani proroci, da oni imaju proročki duh. Čini nam se ipak da se u našoj formulaciji može i to pročitati: „Svjedočanstvo Isusovo duh je proročki.”¹⁹

VIŠEZNAČNOST je izvornika mnogo češća (premda i nejasnoća ima mnogo, ovdje su navedeni samo neki primjeri). I nju smo po sličnu načelu nastojali zadržati gdje je to bilo moguće jer na vjernost izvorniku spada i višeznačnost. Nije više-

19 O Isusu kao proroku u Iv usp. FUČAK, Hieronymus, *Mandatum propheticum Jesu a Patre datum* (Jo 12,49s). Romae, 1965, 3–36.

značnu izvorniku posve vjeran onaj tko se opredijeli samo za jedno od mogućih značenja.²⁰

Takva se višeznačnost, nadasve često u Pavlu, pojavljuje kad npr. u izvorniku nije jasno koju riječ ili dio rečenice valja povezati s odnosnom riječi ili izričajem (u starini nije bilo interpunkcija). U Fil 3,10 npr. može se sintagma *toû gōnai autôn* (da upoznam njega = Krista) povezati s bilo kojom od prethodnih sintagmi: sa *hegoūmai skýbala*, sa *hína Khristôn kerdēsō* ili sa *mē êkhôn emén dykaiosýnēn*. Tako imamo tri različita smisla: sve smatram otpadom... 1) da upoznam Krista i snagu njegova uskrsnuća; 2) da Krista steknem... (tj.) da upoznam njega i snagu njegova uskrsnuća; 3) uvjeren da nema svoje pravednosti.. da upoznam Krista i snagu njegova uskrsnuća. U prvom je slučaju naglašeno da se za „spoznaju” Krista valja odreći svega drugoga, u drugom se tumači da steći Krista zapravo (semitski rečeno) znači „spoznati” ga, u trećem pak da se „spoznaja” Krista ne temelji na vlastitoj pravednosti. Sve su to redom eminentno Pavlove misli pa ih je važno sve zadržati. Naš je prijevod tako sročten da je u njemu moguće naći sve te nijanse. Dakako da time gubi na jedrini i neposrednoj jasnoći. Ali takav je i izvornik. Evo prijevoda: „... sve izgubih i otpadom smatram: da Krista steknem i u njemu se nađem – ne svojom pravednošću... – da upoznam njega i snagu uskrsnuća njegova...”

U Gal 5,10 moguće je sintagmu *en Kyriō* povezati ili s prethodnim *pépoitha*, pa imamo *uzdam se u Gospodinu*, ili s još neposrednije prethodnim *hymás*, pa je smisao *vas u Gospodinu* (= vjernike), kako pojašnjeno ima BJ – *unis dans le Seigneur* – i NEB – *united with you in the Lord*. Po Schlieru²¹ je smisao: Gospodin će vjerniká uzdržati u istini i stoga se Pavao u njemu uzda u Galaćane. Čini se dakle da je taj *en Kyriō* namjerno dvoznačan pa valja dvoznačnost zadržati i u prijevodu. Stoga je naš prijevod „preslikao” izvornik: *Ja se uzdam u vas u Gospodinu*. Možda bi čak trebalo dvostruko prevesti taj isti tekst: da bude jasno kako se u *Gospodinu* odnosi i na *uzdam se* i na *u vas*. Tako smo dvostruko preveli prilog *anóthen* u Iv 3,3.7: nanovo, odozgor. Ali tu smo za to imali poseban razlog: igru riječi na temelju dvostrukog smisla.

Posve se sličan problem nalazi u Rim 1,17 (citat Hab 2,4): *ho de díkaios ek písteōs zēsetai*. Smisao ovisi o tome hoćemo li *ek písteōs* povezati sa subjektom (*díkaios*) ili s predikatom (*zēsetai*). U prvom slučaju dobivamo smisao: *pravednik* (koji je pravedan) *od vjere*, po vjeri, a u drugom *od vjere će živjeti*. Prevodioci se drže uglavnom potonjeg smisla jer je on više u skladu sa SZ. Mi smo opet „preslikali” izvornik da budu moguća oba tumačenja premda se spontanije čita u drugom smislu: „Pravednik će od vjere živjeti.”

20 Za takav jedan prijevod veli A. VANHOYE: „Interpretatio haec valore non caret, textui tamen non perfecte fidelis est, quia ambiguitatem non servat.” *Epistulae ad Hebraeos textus de sacerdotio Christi*. Ad usum auditorum PIB. Romae, 1969, 111–112. A ALONSO-SCHÖKEL, *La parola* 267, piše: „Una frequente tentazione delle menti occidentali, soprattutto dei professori, è di voler rendere la traduzione più esatta dell'originale... Gran tentazione è la parafrasi”.. (Potcrtao JF).

21 *Lettera ai Galati*. Paideia, Brescia, 1965, 245.

U 1. Tim 6,14 autor nalaže svojemu učeniku Timoteju: *tērēsai se tēn entolēn – čuvaj zapovijed*. Koju zapovijed? Po jednima: Kristovu zapovijed, tj. evanđelje, a po drugima Pavlovu zapovijed. Ostavili smo višeznačno, osim što smo velikim početnim slovom Z sugerirali da je posrijedi značajna, jedinstvena zapovijed.

U Fil 1,16 piše Pavao: *eis apologian tou euaggelou keimai*. *Keimai* može značiti i *ležim* i *postavljen sam* pa je prema tome moguć i dvojak smisao: *ležim u zatvoru* ili *postavljen sam* za obranu evanđelja. Preveli smo *tu sam* da bude moguć i jedan i drugi smisao.

Osobito je čest slučaj kad nije jasno na koju se riječ odnosi osobna, posvojna, ili odnosna zamjenica. Tako u Kol 1,19 čitamo: „Svidjelo se Bogu... *di'autoū*... izmiriti sa sobom sve.” Nije jasno da li *di'autoū* treba prevesti izričajem po sebi (Ocu) ili *po njemu* (Kristu) jer grčki *koinē* često ne razlikuje zamjenice *autōs* (za 3. lice) i *heautos* (za 1. lice). Ipak kontekst ovdje nekako sugerira *po njemu* (Kristu) pa tako i prevodimo jer nema u hrvatskom mogućnosti da se zadrži dvoznačnost. Sličan je problem u narednom retku: treba li *di'autoū* prevesti u smislu *sa sobom* (Otac ili *s njime* (s Kristom)). Primjer s odnosnom zamjenicom imamo npr. u Iv 17,11–12: „Sačuvaj ih u svojem imenu *hō dēdōkās moi* – koje si mi dao. Na što se donosi taj *hō* – koje? Na *one* koje si mi dao ili na *ime* koje si mi dao (tzv. *attractio relativi*). Možda bi trebalo ostaviti upravo onako kako smo gore naveli, ali to je nezgrapno i nejasno pa smo dodali *one* koje ... i time se opredijelili za jedan smisao.

Sličan je problem i s prijedlozima. U Gal 2,2 izvještava Pavao: „Uziđoh (u Jeruzalem) *kāta apokalypsin*...” Izričaj je mnogoznačan. Suvremeni prijevodi prevode: *conformemente a, in base a, in virtù di, à la suite de, auf Grund, aufgrund einer Weisung, aufgrund einer Offenbarung* ili čak opisno – *because it had been revealed by God*. Zerwick²² tumači da je riječ *de norma quae simul causa est*. Sve se te konotacije nalaze u toj sintagmi. Kako prevesti najprvo svaku od njih, a kako, pogotovo, sve zajedno? Ostavili smo kalk *po objavi*, koji barem može sugerirati neka od tih značenja. U Otk 1,9 nije jasno je li Ivan došao na Patmos *radi* ili *zbog* riječi Božje (*diā tōn lōgon tou Theou*). Tu nam jedva mogu pomoći romanski ili germanski prijedlozi (*a causa, a cause, wegen*) jer su i oni višeznačni²³ NEB prevodi „*because I had preached God's word*”, R: „*zbog*”. Nama se čini da Ivan ističe smisao, cilj svojeg boravka na Patmosu, a ne uzrok, pa smo preveli *radi* riječi Božje (tako prevodi i Z i Š).

U Otk 1,7 imamo citat Zah 12,10sl: *kaī kōpsontai ep'autōn pāsai hai philai* – „i plakat će *nad njim* (probodenim Isusom) sva plemena”. Plakati *nad kim* u hrvatskom je višeznačno kao i u grčkom. Drugo je kad plače mati nad svojim sinom, drugo kad ubojica nad svojom žrtvom ili nad sobom. U našem slučaju

22 *Analysis Novi Testamenti graeci*. Romae, 21960, 417.

23 Uopće je velik problem što nemamo rječnika ni gramatika biblijskih jezika na hrvatskom, osim najelementarnijih. Tako moramo „zaobilaznim putem” prevoditi iz grčkoga, koji je nama često srodniji nego drugima, a i u napsti smo da opisujemo poput njih ono što možemo hrvatskim oblicima izravno izreći (npr. aspekte glagolskih vremena).

očito ne plače nevino čovječanstvo nad Probodenim, nego grešno čovječanstvo raskajano ili možda čak osuđeno plače nad samim sobom. Preveli smo *nad njim*. Možda bi trebalo prevesti *nad njim* i *zbog* njega (Zerwick ima de, talijanski prijevodi *a causa*, njemački *seinetwegen*). Potonje je prije imao R pa je u R³ stavio *nad njim*.

Ovdje treba spomenuti mnoge višeznačne riječi: često postoji dilema za koje se značenje treba odlučiti na odnosnom mjestu. Nerijetko su posrijedi zaista važne i bremenite riječi. Jedna je od takvih riječi *plērōmā*. Ona je u poslanicama sužanjstva sasvim svojevrsan problem, tako svojevrsan i složen da ga ovdje ne možemo ni načiti (trebalo bi mu posvetiti širu raspravu). Ovdje samo spominjemo problem te riječi u Rim 11,10. Tu se veli: *plērōma* Zakona jest ljubav. To može značiti i da je ljubav *ispunjenje* (čin i cilj Zakona) i njegova *punina* (predmet Zakona). Isto tako glagol *eukharistêō* znači i zahvaljivati i slaviti euharistiju pa npr. u Kol 3,15 nije jasno da li sintagmu *eukháristoi gínesthe* valja prevesti sa *zahvalni budite* (kako smi i mi preveli) ili sa *dajite hvale* (u bogoslužju; BJ ima „vivez dans l'action de grâces”, BD: „Dankt Gott dafür”). A nema u hrvatskom jeziku riječi koja bi mogla izraziti to oboje. *Ekklesía* je i *skup* i *sastanak* (usp. 1. Kor 14,33.35) i *Crkva*. *Peripatêō* znači i *hodati* i *živjeti* i *postupati* i *vladati se* i *ponašati se* (prevodi hebrejski glagol *halak*). *Diakonia* označava i *službu* i *posluživanje*. *Egeirō* znači i *ustati* i *probuditi se* i *uskrnuti*. *Koinón* znači *zajedničko*, *općenito*, pa onda *ne sveto*, *onečišćeno* (obredno), *oskvrnjeno*. Važno je uočiti i uvažiti: značenje se riječi različitih jezika poklapa samo djelomice pa se ista riječ ne može uvijek prevesti istom koliko god je to često vrlo važno.

Osobit: je problem imenica *akoē*. Po Schlieru²⁴ ona znači i osjetilo sluha (uho) i slušanje i propovijed, poruku. Posebno je teško prevesti Gal 3,2: „Jeste li primili Duha po djelima Zakona ili *eks akoēs pisteōs*?” Tu *akoē* ne može značiti uho. Čini se da ne znači ni slušanje (to obično znači *hypakoē*). Kad bi riječ to značila, sintagma bi imala smisao: *slušanje vjere*, tj. značila bi subjektivnu vjeru, „prihvatanje vjere”, kako prevodi R i Oxfordska Biblija. Schlier zastupa da je *akoē* na ovo mjestu prijevod hebrejskoga participa pasivnog *šemua*^c, „one što se čulo da se dalje pronese, a to je Poruka”. Na temelju toga mi prevodimo po *vjeri u Poruku* (R³ imā: „zbog poruke koja je tražila vjeru”). Srodna je riječ i u izričaju Rim 1,5. Pavao tvrdi: „Primismo milost i apostolstvo *eis hypakoēn pisteōs*”. Nije moguće najprije prevesti onaj *eis* što znači cilj, usmjerenje prema. Onda imamo izričaj *hypakoe pisteōs*. Potonja je riječ genitiv „generaliter determinans”, tj. objektivni: poslušnost kojoj je predmet vjera, subjektivni: poslušnost koju vjera traži, i epeksegetski: poslušnost koja jest vjera. Kako da se sve to izrazi u dvije riječi? Drugi prevode: „per sottometerre alla fede” (V), „per ubbidienza alla fede” (G), „to lead to faith and obedience” (NEB), „pour prêcher... l'obeissance à la foi” (BJ), „pour conduire à l'obeissance de la foi” (TOB), „Zum Gehorsam des Glaubens” (E). Mi smo i ovaj put jednostavno „preslikali” izvorni izričaj *da k poslušnosti vjere* i dodali poput TOB namjerni *privodimo*.

24 ThWNT 1, 222.

Problematičan je i smisao riječi *pentekostē* u Dj 2,1: znači li pedeseti dan (Pedesetnica) ili razdoblje od 50 dana (Pedesetka)? Kad je došao dan Pedesetnice, kako smo s većinom prevoditelja preveli, ili kad su se *navršili dani Pedesetke* što bi nekako više odgovaralo glagolu *symlēroūsthai*?

2. 3. NEPREVEDIVE RIJEČI I IZRIČAJI

Pravi su *crux intepretum* izrazi, sintagme, idiomi i sl. koji su teško prevodivi, a valja ih sačuvati jer je na njih vrlo osjetljivo vjerničko strahopoštovanje, jer imaju posebnu biblijko-teološku vrijednost i, nadalje, jer se na njih nadovezuje sve daljnje razmišljanje kojemu valja sačuvati temelje. Tako u tim slučajevima nije važna samo misao nego i sama riječ. Sadržaj je u tim slučajevima uglavnom uvijek jasan, ali je problem kako ga prikladno i adekvatno izraziti. Evo nekih primjera.

Glagol *phobéomai* znači i *bojati se* i *častiti, poštovati*. Uvijek ima prizvuk obaju značenja, a kontekst dakako odlučuje koje će značenje prevagnuti. Prevesti ga jednostavno *častiti* znači otići u drugu – našu, ne autorovu – kategoriju (za *častiti* upotrijebio bi autor koji drugi grčki glagol, npr. *doksázō* ili *timéō*). A opet nije posrijedi ni strah koji izriče naš glagol *bojati se*, kako pokazuje npr. Otk 11,18 (i mnogi drugi primjeri): „da se naplata dade... svima koji *se boje* imena tvojega”. Sadrži dakle uvijek nešto od strahopoštovanja, počitanja pred Bogom. To za sobom povlači i drugo pitanje: je li potrebno – i moguće – semitsko-istočnjačke kategorije pretočiti u naše zapadnjačko-grčko-latinske? Ili drukčije rečeno: je li potrebno da svoj govor usklađujemo s onim kojim je Bog govorio ili pak Božji s našim? Oba stava mogu imati svoje opravdanje. Samo opravdanje ne bi smjelo, čini se, biti jednostavno – neposredna jasnoća (logička!) prijevoda. I šokantnost i čudnovatost ima svoje mjesto u poruci: stavlja pred osobno razmišljanje, opredjeljivanje...

Sličan je problem s glagolom *kaúkhomai*, koji znači i ponositi se i dičiti se i slaviti se i imati pouzdanja i uzvisivati se... Koje značenje treba odabrati i kako da se u prijevodu ostvari izvorni kontekst pa da čitatelj ima pravi doživljaj koji je Pavao htio dati npr. u vjernički zanesenu uskliku: „Dičimo se (!) u Bogu po Gospodinu našem Isusu Kristu!” (Rim 5,11)?

Svojevrstan je problem i imenica *asebēs*. Tumači naglašavaju da *bezbožnik* nije adekvatan prijevod te riječi jer ona ne znači *nijekanje* Boga (toga u starini nije bilo), nego označava onoga koji je *protivan* Bogu, koji nije „in recto ordine ad Deum, sub regimine gratiae”. Dobar je primjer Rim 5,6: „Krist je u svoje vrijeme *hypēr asebôn* umro.” Nakon dugoga traženja ostavili smo konačno *za nas bezbožnike* (kako imaju i odsadašnji prijevodi) jer nismo našli prikladnije riječi koja bi označavala onoga koji je Bogu protivan (možda „za nas Bogu protivne”, ali to je hrvatski vrlo nespretno. Možda bi trebalo prevesti po smislu: „za nas grešnike”, je grešnici su Bogu protivni. Ali na tom putu eto nove poteškoće: rječnika grijeha. *Grijeh* se u Pavla označava imenicom *hamartía*. Ali to nije grešan čin, što se u nas obično označava riječju grijeh, nego je to izvor, sklonost, moć iz koje proizlazi svaki grešni čin. Takav se pak čin u Pavla označava riječima *parap-*

tóma, parábasis, hamartēma, koje stoga prevodimo našim riječima *prekršaj, prijestup, pogreška*. Ali potpuna, matematička dosljednost nije moguća ni tu. Jedva nekako skucaš te hrvatske, čini ti se, adekvate, a onda eto te npr. pred Ef 1,7 koji ne podnosi takva jasna razgraničenja pojmova. Tu je riječ o Kristu „u kome, njegovom krvlju, imamo otkupljenje, otpuštenje *ton paraptomaton*” – *prekršaja*, trebalo bi prevesti po toj shemi. Ali to značenje ovdje nikako ne pristaje jer prekršaj je više nešto površno, nehотиčno, pa ne može biti predmet opraštanja uz tako veliku cijenu kakva je Isusova krv.

Sličan je i primjer Dj 2,23. Autor spominje Krista predana po odlučenu naumu i *prognosei tou Theou*. Već Grujić²⁵ kritizira Vuka na tome mjestu: veli da nije dobar prijevod *promisao*, nego da treba biti predznanje. Prognosis zaista znači predznanje, ali i providenciju i predestinaciju (kakav smisao ima zacijelo u 1. Pt 1,2). Zapravo *prógnōsis* nije ni samo predznanje ni samo *promisao*, nego znači oboje i možda još nešto povrh toga: uključuje i znati i htjeti i ljubiti. Kako to treba prevesti i pri tom ostati neutralan, ne tumač, ne prepričavatelj, nego prevoditelj; a neutralnost i neraspričanost važna je i za poruku i za ekumenizam.

S tim u vezi treba barem kratko upozoriti na dosta čest i jako semitski (a ne helenistički) obojen glagol *ginōskō-spoznati*. Taj glagol ima u Bibliji bogate konotacije koje nisu obuhvaćene područjem značenja što ih ima naš glagol *spoznati*. I opet imamo problema: ako *ginōskō* prevedemo nekom drugom riječi (R u Gal 4,9 ima *odabrati*, ali se R³ vraća na *spoznati*), s jedne smo strane izgubili dodir s tipično hebrejskom riječi (*jāda*^c), a s druge smo se strane odlučili samo za jednu konotaciju, a napustili druge. Smatrali smo da uglavnom valja ostati kod glagola *spoznati* (osobito npr. u Gal 4,9, zbog igre riječi) pa znati i priučavati se da on u Bibliji ima naročito značenje (poznato, čini nam se, sve širem krugu čitateljstva i slušateljstva). U stvari Gal 4,9 igrom riječi odražava baš biblijsku misao: vječno Božje spoznanje, koje je u isto vrijeme i odabranje, a sve u ozračju ljubavi, postižava svoj cilj u vremenu po čovjekovu spoznanju (tj. kad protumačimo biblijski pojam: predanjem i opredjeljenjem za ljubav).

Naročit je problem rječnik *spasenja*. I to poglavito zbog raskoraka koji postoji između novozavjetne teologije spasenja i našeg poimanja spasenja. Po Novom zavjetu Bog spasava svega čovjeka (čovjek tu nije „podijeljen” na tijelo i dušu), a u nas se još uvijek često misli da spasava samo čovjekovu dušu. Zbog toga Novi zavjet riječju *śōzō* – *spasiti* i odnosnom imenicom označava i ozdravljenje i oslobođenje od opasnosti oluje na moru i uskrišenja i oslobođenje od grijeha.²⁶ Da mi još uvijek imamo drukčiju teologiju, ne treba posebno dokazivati. Odražava je već Vuk. On npr. glagol *śōzō* prevodi na 10 različitih načina. U Mt 9,22 čitamo: „Vjera tvoja *pomogla* ti je”, a u Mt 24,13: „koji pretrpi do kraja, *blago* njemu”.

25 *Primetve Nikanora Grujića, arhimandrita Kuvedžinskoga na prevod Novoga Zaveta*. Zemun, 1852.

26 O tom više v. FUČAK, Jerko, *Soteriološka mjesta NZ-a u hrvatskim prijevodima Biblije: Zbornik V. ekumenskog simpozija*, Zagreb.

To opravdava ovako: „Spasti i spasti se nisam mogao kazati, što se u narodu našem ova riječ govori samo za dušu i za onaj svijet.”^{26a} Sa sličnim se problemom prevoditelj često susreće: pod nekim se riječima krije kriva teologija. Treba li onda mijenjati riječ ili teologiju? Trebalo bi najprije teologiju pa onda riječ. Ali mi preko riječi pokušavamo mijenjati teologiju pa *sōzō* na svih sto pedesetak mjesta (osim četiri) prevodimo riječima istog korijena. I smatramo da istu riječ treba uvijek jedanko prevoditi dokle god je to hrvatski moguće, a osobito ovdje gdje ona proizlazi iz vrlo važnoga uvjerenja da Bog u Isusu spasava i dušu i tijelo – svega čovjeka. Dodajmo još nešto u vezi s imenicom *sōteria*. U Otk 7,10 imamo poklik: *hē sōteria tō Theō*. To ne znači samo da spasenje pripada Bogu, da on dakle može spasiti, nego i da je spasenje upravo u njemu. Tumači stoga taj poklik približava pokliku *hosanna*. Onda je vrlo blizu pravom smislu prijevod našega Škarića *Slava* Bogu. Ali samo po smislu, a ne i po biblijskoj dojmovitosti. Naime, za *slavu* postoji vrlo važna biblijska riječ *dóksa-kabōd*.

Teološki i u isto vrijeme stilistički problem predstavlja 1. Kor 7,27. Preveli smo kao i Z: „Jesi li vezan za ženu (*dedesai ginaiki*)? Ne traži rastave (*lýsin*). Jesi li se rastao sa ženom (*lélysai apo gynaikós*)? Ne traži žene.” Tu se nameće i stilističko pitanje (hijazam, igra riječi: *lýsai – lélysai*) i dogmatsko (pitanje ženidbe rastavljenih). U gornjem smo prijevodu sačuvali stil – hijazam pa je bilo primjedaba na dogmatiku (što onog časa nismo uočili). Na temelju kritika²⁷ u novom smo izdanju preveli: Jesi li vezan za ženu? Ne traži rastave. Jesi li slobodan od žene? Ne traži žene.” Mislili smo – i još uvijek mislimo – da bi stilistički bilo bolje drugi dio prevesti: „Nisi li vezan...” Ali možda dogmatski Pavlova misao još uvijek nije bila dovoljno jasna.

Velike je umijeće prevesti i Mt 1,25: *Kai ouk eginōsken autēn heōs (ou) eteken hyiōn*. Tri su tu problema: 1) Kako da se prevede *eginōsken*, kojim se označava bračni čin? Pretpostavljamo da je to značenje već dovoljno poznato pa samo preslikavamo biblijski idiom – „ne upozna je”; 2) Problematičan je nadasve prijedlog *heōs (ou)*: je li *heōs* ili *heōs ou* – u rukopisima se nalazi sad jedno sad drugo; 3) Što znači taj *heōs*? Kontekst i tumači kazuju da pisca zanima što se dogodilo do Isusova rođenja, a ne i što je bilo nakon njega. Stoga prevodimo: „dok ne rodi sina”. R opisuje: „a da je nije spoznao, rodi sina”, a R³ ima samo „dok rodi sina” (kraća inačica, stoga i nešto nejasniji smisao).

Svojevrsan je problem i imenica *dikaiośynē* – „pravednost”. Problem je u tome što se pojam biblijske Božje pravednosti razlikuje od našega filozofskog, zapadnjačkog. Za nas je pravednost „dati svakomu svoje, što ga ide, što je zaslužio”, a Božja je pravednost u tome da se smiluje, da oprašta, opravdava (usp.

26a MOŠIN, Vladimir, *Vukov Novi Zavjet: Sabrana dela Vuka Karadžića X*. Beograd, Prosveta, 1974:

27 Usp. ŠKRINJAR, Albin, *Dopušta li sveti Pavao drugu ženidbu rastavljenima: OŽ 29(1974) 174–175*; DUDA, Bonaventura, *Ženidba i djevičanstvo u 1. Kor 7: BS 49(1979) 26*; PELC, Josip, „Jesi li se rastao sa ženom” ili „jesi li slobodan od žene?": *Vjesnik dakovačke biskupije 37 (112)/1984, 5, 84*.

vrlo jasne primjere u Rim 3,25–26 ili Ps 51,6). Stoga jedni u tom pojmu vide Božji atribut: distributivnu pravednost po kojoj Bog nagraduje ili kažnjava čovjekova djela, a drugi njegov odnos prema ljudima: spasiteljsku pravednost kojom nas čini pravednima da možemo činiti dobra djela. Treba li onda – iz zahvalnosti prema Bogu koji je tako očinski, spasiteljski pravedan – rehabilitirati biblijski pojam pravednosti pa ostati pri toj riječi ili pak ostati pri našem pojmu pravednosti i možda onda ovaj pojam prevoditi nekako drukčije: dosljednost, vjernost obećanju? Uvijek isto pitanje – i naš odgovor na nj: opredijelili smo se za prvo.²⁸

Još je veći problem nastao u Vuku koji *pravdu* (objektivnu činjenicu, i još s prizvukom srdžbe) pučki positovječuje s *pravednošću* (moralna vrlina ili postupak) pa *dikaiośynē* prevodi imenicom *pravda* (što mu opet Grujić prigovara).

U nekim kontekstima prevoditelj osjeća da bi u izrazu morao biti „jak” kao i izvornik, ali se boji da bi to čitatelje ili slušatelje izvan toga konteksta, osobito u bogoslužju, moglo šokirati. Stoga mu je teško dovoljno i adekvatno snažno prevesti da je žena „podmužena” (*hypándros*, pod mužem, Rim 7,2), da je Židov „zavaljen u Zakon” (očito ironično: *eponomázō*, Rim 2,17) ili reći „da se začepe (*graphē*) svaka usta” (Rim 3,19). „Usudili” smo se samo oponašati onomatopejsko Isusovo upozorenje *me battalogizete – ne blebecite* (Mt 6,7), pa je bilo dosta negodovanja. Ali i ta zvučna onomatopeja spada na objavu.

Česta je u Bibliji riječ i vječni je problem *tà éthnē*, što prevodi hebrejski *haggójim*. I u Starom i u Novom zavjetu označava one koji ne vjeruju u pravoga Boga. Postoji *narod* koji vjeruje u pravoga Boga (Izraelci). Svi drugi jesu *narodi*, oni koji u nj ne vjeruju ili ga ne poznaju. Tako smo pokušali i riješiti taj problem: *narod* (u jednini) jest pravovjerni Božji narod, a *narodi* (u množini) jesu oni drugi. To ipak nije adekvatno rješenje. Jer u NZ vjeruju u nj i drugi narodi, a ne samo Židovi. Tu bi možda valjalo upotrijebiti veliko početno slovo pa bi Narodi bili pravovjerni, a *narodi* oni drugi. Neki tē *ethnē – haggójim* prevode riječju pagani. Ali to je anahronizam jer taj je pojam nastao tek kasnije, u 4. st. naše ere. I Oberški je smatrao da to ne valja prevesti imenicom *neznabošci*. To zaista nije pravo rješenje jer i *ta ethnē* imaju i štiju svoje bogove. Oberški: predlaže i *krivobošci*.²⁹

Svi ti zahtjevi teksta prisiljavaju prevoditelja na traženje novih riječi i izričaja ili na oživljavanje zaboravljenih pa stoga, u oba slučaja, i neobičnih riječi, čega najčešće nije trebalo, ili nije tako trebalo, kad se prevodilo iz Vulgate.³⁰ Tako u 2. Tim 1,14 pisac potiče Timoteja da čuva *tēn kalēn parathēkēn*. Posrijedi je biblijski i teološki vrlo važna riječ.³¹ *Parathēkē* je ono što je *položeno, postavljeno kraj*. Strani prijevodi prevode: *Erbe, Gut treasure, depôt, deposito*. Naši dosadašnji prijevodi imaju: *zastavak* (Katančić), *dobro* (Škarić), *zaklada* (Z, Š), *amanet* (Vuk, Bakotić), *polog* (R), *dragocjeno povjereno blago* (R^{2,3}). Mi smo prihvatili riječ

28 O pojmu pravednosti usp. i FUČAK, Jerko, *Biblija u našim rukama: Mi Crkva i drugo* Biblioteka „Spectrum” 2–3). Zagreb, KS, 1971, 391–392.

29 OBERŠKI, Janko *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta: Stari zavjet: BS 30* (1943) 246.

30 O tom bi trebalo više govoriti. Ovdje za to nema mjesta.

31 Usp. SPICQ, C., *Saint Paul. Les épîtres pastorales*. Paris, 1947. 327 ssl.

poklad, koja se u suvremenoj teologiji spontano našla jer je potrebna premda je rijetko zasvjedočena u dosadašnjim rječnicima. Teološki je važna i riječ *mysterion*. Najčešće (možda nikad) ne znači nešto posve skriveno, neko teorijsko znanje, misao koja se ne bi smjela nikomu reći – što označava hrvatska riječ *tajna* – nego se njome označava neka zbilja, događaj, zbivanje, druženje, partnerska suradnja Boga i čovjeka, koja nije (posve) skrivena, nego je (barem djelomice) objavljena (usp. npr. Rim 11,25; Mk 4,11; Lk 8,10; Rim 16,25; 1. Kor 15,51; Ef 1,9; 3,3; 3,4; 6,19; Kol 1,26–27). Stoga smo posegnuli za starom, dobro zasvjedočenom, ali već zaboravljenom hrvatskom riječi *otajstvo*. Nije, barem ne svima i posvuda, jasna, ali možda je put prema vrednovanju ovoga važnog pojma, a svakako ne upućuje krivim putem kao *tajna*.³²

Važna je riječ i *Pasha*. To je aramejsko-grčki oblik hebrejskog naziva *Pesah*. Znači prijelaz jer slavi prijelaz Izraelaca iz ropstva u slobodu – u Obećanu zemlju. U Kristu se taj prijelaz ostvario u potpunosti pa u NZ-u taj izraz znači cjelokupno otajstvo Isusova života – muke-smrti-uskrnuća-uzašašća. Ne odgovara dakle hrvatski izraz *Uskrs* jer je to samo jedan (i to statički) trenutak toga tako dinamičnog otajstva. Povelili smo se za starim prijevodima evanđelistara i upotrijebili riječ *Vazam*. Nije joj sigurno podrijetlo ni svugdje jasno značenje, nije posvuda u nas ni poznata, ali su je naši stari pisci uzimali kao „hrvatski ekvivalent od jevrejske riječi *pesach*=aramejski *pascha*”³³, a nama je zaista potrebna da nam označi opisanu zbilju pa smo je i uzeli. Možda će s vremenom poprimiti značenje koje nam treba.

Osobito bi nam bila potrebna i dobrodošla riječ koja bi prevela participijalno ime *ho erkohómenos* – „Dolazeći”. Mislili smo neko vrijeme da bi to mogao biti *Očekivani*, ali to je ipak nešto drugo. Stoga smo se napokon odlučili za *Onaj koji dolazi* (Mk 11,9 par) ili *Onaj koji ima doći* (Mt 11,3; Lk 7,19). Veliko početno slovo u oba slučaja i opisan prijevod nije inače u skladu s našim načelom, ali drugog rješenja nismo našli.

Ef 4,24 govori o čovjeku koji je po Bogu stvoren *en dikaiosýnē kai̇ hosiótēti tēs alētheias*, dosl. u *pravednosti istine*. O *pravednosti* smo već govorili. Ovdje ćemo nešto reći o izričaju *svetosti istine*. Riječ je o istinskoj svetosti (hebrejski jezik ima malo pridjeva pa atributivni odnos izriče genitivom imenice), ali i više od toga: o uronjenosti u istinu, o svetosti koja živi od istine, u istini, zapravo dakle o posve „istinskoj” svetosti. Pri tom valja znati da je u Bibliji istina sam Bog, odnosno njegovi uspješni planovi spasavanja čovjeka. Kako da se sve to kratko i

32 Usp. FUČAK, Jerko, *Uvodni hvalospjev Poslanice Efežanima: Svesci 15/1969*, 67–69. Na taj članak upućujem i za druge teološki važne riječi: *hyōthēsia, plērōma, oikonomía, peripóiesis, anakephalaioústhai*...

33 Usp. SKOK, Petar, *Vazam: Slovo 4–5/1955*, 64–70, ovdje str. 65. Taj se problem postavlja već potkraj prošloga stoljeća pa Rešetar u Vukov Novi zavjet umjesto *Pasha*, koju Hrvati ne poznaju, uvodi *Vazam*, što je po njemu „prava hrvatska riječ”. Usp. KUZMIĆ, Petar, *Vuk-Daničićevo Sveto pismo i biblijska društva na jugoslavenskom tlu u XIX. stoljeću* (Analecta Croatica Christiana 17). Zagreb, KS, 1983, str. 194, i prilog XXXII, str. 287.

sažeto izrazi u dvije riječi? Ostali smo kod čistoga izričaja izvornika. Sve opisano bogatstvo valja u tom izričaju znati naći.

Smatrali smo i smatramo da treba rehabilitirati izričaj *blagoslivljati Boga* premda on u hrvatskom zvuči u prvih mah gotovo neumjesno. Naime glagol *blagoslivljati* u nas je s Boga preusmjeren na čovjeka i druga stvorenja. A *blagoslivljati Boga* u Bibliji je središnja i životna aktivnost čovjeka vjerna Bogu: to znači priznavati ga tvorcem, životvorcem, uzdržavateljem, oplemeniteljem, posvetiteljem, preobraziteljem svega stvorenoga, slaviti ga zato, zahvaljivati mu. Opet: kako da se to sve, i još mnoga suznačenja, prevedu jednom riječju? Ostavili smo izvorno *blagoslivljati Boga* uz nadu da ćemo s vremenom naučiti što to sve znači.

U Novom zavjetu ostavljamo i grčku riječ *evanđelje* – *euanggelion*, ne prevedimo je na hrvatski (radosna vijest). Smatramo da je riječ *evanđelje* tako posvećena predajom da može ostati, a možda s vremenom i poprimiti nova značenja, nadasve rehabilitaciju sastavnice *aggélion* – *vijest* u svijesti da je posrijedi zaista vijest, a ne samo knjiga. Upravo radi toga stavljamo ovdje – ondje *radosna vijest*, a na dva – tri mjesta i *blagovijest* (npr. Lk 2,10), koja bi bila izvrsna kad ne bi već označavala blagdan, i *blagovjesnik* (Lk 4,18). Time se nudi putokaz u propovijedanju. Malo je teže naći adekvatna rješenja kad je posrijedi glagol istoga korijena (*euanggelizomai*). Tipičan primjer imamo u Gal 1: *euanggelizomai* – bez objekta (r.8.) – *Sina-Isusa* (r.16.) – *vjeru*. Vidi se da je posrijedi već *terminus technicus*. Kako da se dosljedno prevede? Odlučili smo se za naš *terminus technicus* – *navješćivati (evanđelje, u r.8.)*.

Teško je prevesti i riječ *eirēnē* – *šālôm*. Ona izražava svu puninu mesijanskih dobara: radost, blagostanje, dobro osjećanje, zadovoljstvo, sklad, sigurnost, zdravlje, spasenje, prijateljstvo s Bogom, slogu s ljudima, a ne samo mirovanje oružja, što u nas označava *mir*. Ali ne možemo odstupiti od tako drevnog hrvatskog prijevoda premda je vrlo neadekvatan, a ne možemo lako naći ni adekvatnijega³⁴. I opet: trebalo bi tražiti put kako ga adekvatnije razumjeti.

Mnogoznačna je i neprevediva i imenica *hypomonē*. Znači dar Božji i učinak je dinamičnosti Božje, koja se očituje najprije u Kristu – da postojano i junački podnese smrt – dar koji onda Krist priopćuje svojim vjernicima da po njoj postižu spasenje. To je dakle dinamična, kristocentrična, soteriloška krepost. Često označava i nadu³⁵. Donedavno su je svi i posvuda prevodili našom imenicom *strpljivost*, što označava eminentno pasivnu vrlinu. To je tipičan primjer u novije vrijeme otkrivene zbilje u Pavlu za koju još nemamo prave riječi. Nastojali smo je posvuda prevoditi istom riječju – *postojanost* – da se tako očituje jedinstvo i zajednički korijen svih tih značenja.

Dogmatski je važan slučaj i particip *emněsteuμένē* (Lk 1,27; 2,5) i *mnēsteut-hēsē* (Mt 1,18). Problem je kako da tu riječ na sva tri mjesta prevedemo istim korijenom i pri tom poštuemo činjenicu da se Marija u isto vrijeme zove djevica

34 ŠAGI-BUNIĆ, Tomislav J, *Mir – ne kumir: GK 13(1974) 25, 9; 14(1975) 1,7*. Pretiskano u *Vrijeme suodgovornosti* I. Zagreb, 1981, 569–574.

35 Usp. GOICHOECHEA, Pius, M, *De conceptu hypomonē apud S; Paulum*. Romae, 1965, osobito 99–100.

(*párthenos*), da Vg u Lk 2,5 ima: *desponsata sibi uxore* i da se Josip u isto vrijeme zove njezin muž – *anēr* – *sponsus* Mt 1,18), a u Lk 1,27 čak se veli da je anđeo došao *pròs párthenon emnēstemēnēn andri* – *k djevici zaručenoj s mužem*, kako smo nakon dugog kolebanja i razmišljanja napokon preveli iz obzira prema predaji, koja je na tom području vrlo osjetljiva. Možda bi, u skladu sa židovskim ženidbenim običajima, trebalo prevesti: *k djevici udanoj za muža*. A kako da se prevede ista riječ u Lk 2,5: da je Josip išao u Betlehem s Marijom *tē emnēsteumenē autō* – sebi zaručenom, za sebe udanom ili svojom ženom? Preveli smo *zaručnicom* i zbog izričaja i zbog predaje³⁶.

3. ZAKLJUČNO RAZMIŠLJANJE

Iznijeli smo nekoliko poteškoća u prevođenju biblijskih sadržaja čisto materijalno uzetih. Trebalo bi još govoriti o problemima prevođenja Biblije s formalnog gledišta, nadasve s onih gledišta koja smo već spominjali. Trebalo bi dakle govoriti o prevodivosti i neprevodivosti stilskih značajki grčkog izvornika: o sinonimima, o idiomima, o igrama riječi, o zvučnosti, o neujednačenosti, neusklađenostima, naizgladenostima izvornika, o zbijenosti, nervoznosti, krugovitosti pojedinih odlomaka, o nedorečenostima, o bremenitosti, o dojmovitosti izričaja, o aliteracijama, onomatopejama, kontrastima, o paralelizmima, o poretku riječki, o dijatribama, o govorničkom stilu pojedinih mjesta, pa onda o uporabi aorista i imperfekta, trajnih i trenutnih glagola, o značenju interpunkcija u našem prijevodu, o čitkosti prijevoda... Sve to spada na objavu. Ali ovdje nema više mjesta. Ostavimo to za neku drugu zgodu.

Kad bi se sve to obradilo, bilo bi mnogo jasnije ono što se iz izloženoga tek nazrijeva i što smo već dosad ovdje – ondje ustvrdili. Tijekom prevođenja imali smo neprestano na pameti ideal današnjih prijevoda: što vjernije odraziti sve bogatstvo izvorne poruke³⁷, ne samo logičko nego i literarno, ne dakle samo sadržajno u materijalnom i logičkom smislu (o čemu je u ovom prilogu bilo riječi) nego i stilističko. Htjeli smo osim toga i zbog toga biti pozorni ne samo na točnost nego i na tečnost prijevoda, imali smo na pameti zbijenost izvornika i jasnoću prijevoda, ali smo svjesno pazili da ne podlegnemo običnu kalkovitu preslikavanju teksta ni matematičkom provođenju prevodilačkih načela, koje ne bi vodilo dovoljno računa o posebnosti svakog konteksta napose. Htjeli smo dakle biti i efektivno i afektivno vjerni izvorniku kako traže suvremena prevodilačka načela. Stoga smo naumice htjeli ostati što vjerniji biblijskom koloritu i ozračju. Bibliju prevoditi Biblijom ostaviti je u njezinu svijetu, ostati što tješnje vjerni njezinu izvornom izričaju. Smatrali smo da moramo sebe primjeravati Bibliji i njezinu mentalitetu te čitatelje privikavati na to. To je za prevodioca sigurnije negoli biblijske kategorije neprestano pretakati u naše, što često nije moguće, a jasno je da bi

36 Usp. PETROV, „Prije...” – bilj. 2.

37 GROSSMANN, *Sakrale* 11.

za čitatelja ovo potonje bilo lakše i jasnije. Samo tu treba dodati još jednu prevodilačku preokupaciju: strah da se naviještanje Riječi ne bi negdje zbog takva prijevoda nadovezivalo na prevodiočevu umjesto na Božju riječ. Kad bismo npr. sinoptički pojam *kraljevstvo Božje* prevodili hrvatskim adekvatom (?) *novi Božji svijet* (kako smo ga pokušali prevesti, zapravo protumačiti u naslovima u Mt), postojala bi opasnost da netko u propovijedi na temelju toga prijevoda govori samo moralizatorski možda isključivo o ovostranom ili isključivo o onostranom Božjem svijetu, a da prevedi kako je posrijedi „*novo nebo i nova zemlja*” (Otk 21,1), tj. onkrajnji Božji svijet prisutan već u ovom svijetu po Isusu Kristu. Dakako da ta opasnost postoji i kad upotrebljavamo izričaj *kraljevstvo Božje* jer je već uhodano poimanje da je to kraljevstvo koje je ili koje će se ostvariti isključivo „*ondje gore*”. Sličan je problem i u Otk 8,3 gdje je riječ o „*molitvama svetih*”. Većina slušatelja misli da je riječ o svetima ne nebu. Ako je u tekstu – kao što mnogi tumače – riječ o molitvama kršćana na zemlji, onda taj prijevod vodi u zabludu. Stoga neki tu u prijevodu govore o „*molitvama naroda Božjega*” (NEB). I tu je pravi problem. Kad upućen kršćanin čuje *svet*, morao bi misliti na *Božji narod*, i obratno. Ali najčešće ne misli. A kad bi i mislio, ne bi li tu svetost shvaćao moralnom vrlinom ili pak povlasticom umjesto Božjim darom i usmjerenjem na Boga? I treba li mu prijevodom dati priliku da nauči ispravno shvaćati *svetost* ili mu nekom drugom riječi (i kojom?) servirati već protumačen pojam? Naši su nas stručnjaci na hrvatskom području uputili prvim putem tvrdeći da jezik ima i pedagošku funkciju. Uostalom, mnogi su biblijski izričaji pa i idiomi već sami po sebi jasni.

Dakako, sve su to bile naše želje, ideal kojemu smo težili. I drago nam je da su obje ocjene našega prijevoda uz naše propuste uočile i te naše težnje te ocijenile da smo ih barem donekle uspjeli ostvariti³⁸. A granica svojeg posla i sami smo duboko svjesni te isto tako zahvalni kritikama za pobrojene propuste i nedostatke koji su iz njih proizašli: u novom smo ih izdanju (koje je upravo u tisku) sve pomno odvagali i uzeli u obzir.

Svjesni smo ne samo svojih osobnih granica nego i mnogih drugih. Prvo, dobro znamo da „*jezik nalazi samo nagađanja*”, kako bi rekao Matoš³⁹. Svjesni smo, osim toga, i tijekom rada često smo s radošću i mukom osjetili kako hrvatski jezik ima svojevrstne mogućnosti i nemogućnosti: njime elegantnije i adekvatnije možemo izraziti neke značajke izvornika (npr. aspekte glagolskih vremena) negoli

38 Tako npr. Raspudić piše da u našem prijevodu unatoč propustima „*ima i dobrih, izvanredno uspješih strana*. Među najbolje u njemu treba ubrojiti *rijetku vjernost izvorniku... daleko od svakoga komentara*...: SB 17 (1977) 81–83. A Kosor na početku svoje ocjene veli: „*Tko je bez primisli i polako čitao DF prijevod i pri tome ga uspoređivao s prijašnjim prijevodima NZ, mogao je steći dojam da su prevoditelji nastojali uzvišenim božanskim mislima naći u hrvatskom jeziku što adekvatniji izraz i da su s obzirom na dosadašnje prijevode u tom bolje uspjeli od prijašnjih prevoditelja. Za razliku od prijašnjih prijevoda, njihov je prijevod sažetiji, izraz plastičniji i više odgovara snazi i sadržaju božanske objave*...”: SB (18(1978) 177 (Potcrtao JF).

39 Binoza, Zagreb, sv. IX, str. 23.

to mogu učiniti romanski ili germanski jezici. Ali ima i mnogo obratnih slučajeva. U tom je pogledu osobita poteškoća što nemamo biblijskih rječnika ni gramatika na hrvatskom jeziku pa se moramo služiti stranima, koji dakako stvari obrađuju iz svojeg gledišta, osjećaja, mogućnosti i predaje.

Svi osim toga znamo da je hrvatska, nadasve biblijska, prevodilačka tradicija doprla tek do jednog izvjesnog stupnja, a slabo je i istražena, te da neke razvojne stadije – osobito teološke – ne možemo preskakati. Ipak i unatoč tomu naš prijevod donosi mnogo značajnih novosti te i kritičar zapaža da je to „originalan i nov prijevod”⁴⁰. Jasno je i to da slobodniji i prerečeniji prijevodi, kakve imaju neki veliki narodi, često pretpostavljaju i zahtijevaju veću i širu biblijsku i jezičnu kulturu i kompetenciju na području oba jezika – izvornoga i prijevodnoga, a to znači i više specijaliziranih stručnjaka nego što ih mi imamo, a i usklađeniju suradničku tradiciju nego što je naša. Dosta je pogledati uvode, pogovore i popise suradnika na značajnijim izdanjima prijevoda Biblije na jezicima velikih naroda. *New English Bible* djelo je mnogih suradnika iz deset različitih Crkava i dva biblijska društva u pomnoj i uskoj suradnji koja je trajala od 1946. do 1961, kad je izašlo 1. izdanje, te se produžila do drugog izdanja – 1970⁴¹. *Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift* (njemački službeni liturgijski prijevod) izašao je nalogom biskupâ Njemačke, Austrije, Švicarske, Luxemburga, Lütticha, Bozena-Brixena, Vijeća njemačkih evangeličkih crkava i Evangeličkog Bibelwerka Njemačke. Samo NZ prevodilo je 37 ponajboljih njemačkih bibličara iz svih tih država, a rad je trajao 17 godina (1962–1979.)⁴². *Die Bibel im heutigen Deutsch* nastajala je više od deset godina i plod je suradnje svih evangeličkih i katoličkih biblijskih društava Istočne i Zapadne Njemačke, Austrije i Švicarske te mnogobrojnih stručnjaka tih društva i drugih⁴³. Gotovo svaku knjigu ili srodne knjige glasovite i vrlo utjecajne *Bible de Jérusalem* preveo je posebni stručnjak ili čak više njih zajedno⁴⁴. A *Traduction oecuménique de la Bible* nabraja čak 126 suradnika različitih denominacija⁴⁵. U te prijevode svakako pri prevođenju moramo zagledati i u njih se uglédati. I činili smo to. Ali smo i svjesni kako pri tom uvijek postoji opasnost da previdimo specifične mogućnosti hrvatskog jezika i da ne uočimo nemogućnosti tih drugih jezika.

Kad se sve to ima na pameti, vidi se kako nas je malo i kako su svi naši pokušaji tek pionirski radovi. Ali učinili smo što smo znali i umjeli s ljudima koje smo uspjeli okupiti u vremenu koje smo imali na raspolaganju. Iz svega je pak jasno kako nijedan prijevod ne može biti konačan, nego samo, kako bi fizičari rekli, plod metode progresivne aproksimacije.

40 RASPUDIĆ, *Osvrt* 81.

41 Izd. Oxford University Press / Cambridge University Press 1970, *Preface*, str. V–VII.

42 Das Neue Testament. Katholische Bibelanstalt Stuttgart/Deutsche Bibelstiftung Stuttgart (1979), str. 4–8.

43 Izd. Deutsche Bibelgesellschaft (Stuttgart, 1982.), str. 299–301. (druga paginacija).

44 Les éditions du Cerf ²1973, str. 6–7.

45 Les éditions du Cerf/Les bergers et les mages. Paris, 1975, str. 6.

Učinili smo dakle što smo najbolje znali i mogli, savjetovali se s bibličarima, književnicima i lingvistima do kojih smo došli. Osobito su nam dragocjene bile biblijske lekture dr Ante Kresine i dr Celestina Tomića te jezičine lekture i savjeti Marka Grčića i Josipa Tabaka. U novom smo izdanju studiozno nastojali uvažiti i naknadne kritike. Ali ljudski rad nije nikad bio bez nedostataka, pa nije ni ovaj. Mnogo toga ostaje još samo kao želja – za daljnja (aproksimativna) ostvarenja. Nakon više od deset godina na mnoge smo se stvari novog prijevoda već navikli, to više što smo manje vezani za svoje navike i sindikalizme svakidašnjice te radija i televizije. Ipak osjećamo i sami da ovomu prijevodu češće treba više gipkosti, manje ukalupljenosti i tjesnoće, a više jasnoće. Naime posve je sigurno da čitatelj ne vidi i ne može vidjeti sve ono što je prevoditelj htio reći, ili ne reći, ili ostaviti višeznačnim, pa je nezadovoljan. Ali nas znalci uvjeravaju da prijevodi, osobito liturgijski i biblijski, ne smiju samo zadovoljavati čitatelje i slušatelje nego da treba težiti za višom razinom prijevoda i čitatelja (pre)odgajati. Dakako, to bez tumačenja ne ide. Budući pak da ta tumačenja, po sadašnjim načelima, ne spadaju u tekst, trebalo bi ih dati negdje drugdje. U komentarima i tumačenjima. I to nakon prijevoda neprestano osjećamo svojom dužnošću.

Ili je možda klasični način prevođenja dostigao svoj vrhunac, iscrpio svoje mogućnosti, pa bi zaista trebalo poći posve novim putem? Ali takav bi put morao biti provjeren prije liturgijske upotrebe.

RIASSUNTO

In quest'articolo si espongono e si illustrano da numerosi esempi i problemi ed i principi della traduzione del Nuovo Testamento in lingua croata per l'uso liturgico. Non si tratta di problemi e principi della traduzione dei testi biblici in genere, ma soltanto di alcuni (evidentemente non di tutti) problemi specifici della traduzione del Nuovo Testamento in lingua croata, specialmente quelli provenienti dal fatto che i testi si traducono dall'originale greco (le traduzioni precedenti, tranne le recentissime si facevano dalla Vulgata), dal progresso della teologia del NT nonchè dal testo originale non sempre chiaro, spesso polivalente e intraducibile. Per ragioni di spazio si considerano le difficoltà, i problemi ed i principi soltanto dal punto di vista del contenuto e non della forma e dello stile, lavoro che resta da fare.